

DE LA CURIOSITAT A LA PROSPECTIVA. Tres segles d'interpretació de la natura

Institut Botànic de Barcelona

Un planeta per pàtria? Doncs si, aquest és el nostre arrelament al cosmos. Ara ja sabem que el petit planeta perdut és alguna cosa més que un espai compartit per tots els humans. És casa nostra, "home"; "Heimat", la nostre màtria, encara més, és la nostra Terra, la nostra Pàtria. És aquí, a casa nostra, que es fan les nostres plantes, els nostres animals, els nostres morts, les nostres vides, els nostres fills. Ens cal conservar, ens cal servir la Pàtria Terra.

Edgar Morin
"Terre-Patrie" (1993)

El sociòleg francès Edgar Morin, concep la Terra (la Natura) com una pàtria; altres la conceben com un mercat. Alguns la respecten com a cosa sagrada; altres n'abominen com a cosa corrupta o com a vall de llàgrimes. Les concepcions i interpretacions de la natura canvien i han canviat segons els temps i les cultures.

Les col·leccions naturalístiques ens testimonien com han canviat aquestes concepcions, tant pels objectes aplegats com per la manera d'organitzar-los i ordenar-los. Aquesta exposició intenta reflectir els paradigmes dominants en la concepció de la natura els tres darrers segles i com han estat plasmats en les col·leccions naturalistes catalanes.

En el segle XXI l'únic paradigma possible hauria de ser el de la sostenibilitat i la preservació de la biodiversitat. El possible abast i les limitacions inherents a aquest paradigma queden recollides al final de l'exposició.

LES MERAVELLES DE LA NATURA

Cap a finals del segle XVII, quan es formen les més antigues de les col·leccions naturalístiques que s'han conservat fins avui, domina el sentiment d'admiració davant l'obra del Creador.

El col·leccionista de l'època pretén sobretot formar al seu entorn més proper un microcosmos que reflecteixi de la millor manera possible el macrocosmos, la totalitat del món conegut. Pretén aplegar, en la mesura de les seves possibilitats, el màxim de mostres representatives de les meravelles de la natura i també de les rareses, d'allò fora del comú, accidental o monstruós.

Tenen lloc a les col·leccions des dels animals, les plantes i els minerals del propi entorn del col·leccionista (que li donen oportunitat d'oferir-les en intercanvi a altres "curiosos" de terres prou allunyades) o les més o menys exòtiques, fins a les suposades banyes d'unicorn (defenses de narval o banyes de rinoceront), les ovelles o vedells de dos caps o cinc potes o les "pedres" de bezoar.

Ningú posa en dubte al món cristià, jueu i musulmà la creació divina en set dies de tot l'univers material. Només la visió geocèntrica d'aquest univers començava a ser posada en dubte, encara que no certament als reialmes hispànics sotmesos a la rigorosa vigilància de la Inquisició.

El paradigma dominant d'interpretació de la natura era el de la "gran cadena dels éssers" o l'"escala de la natura". La idea, d'arrel platònica, que la perfecció de l'obra de Deu, la Creació, havia de contenir totes les classes possibles d'éssers (principi de plenitud), tots els graus de perfecció (principi de gradació), s'havia vist reforçada per la idea aristotèlica que es podia classificar tots els éssers vius en una escala de perfecció creixent, les discontinuïtats en la qual només eren atribuïbles a l'insuficient coneixement o la incorrecta interpretació d'algunes formes (principi de continuïtat)

El poeta anglès Alexander Pope (1688-1744) en el seu poema filosòfic "Essay on Man" (1734) ho expressa amb vigoria

Vast chain of being! which from God began,
Natures ethereal, human, angel,
man,
Beast, bird, fish, insect, what no eye
can see,
No glass can reach; from Infinite to
thee,
From thee to nothing. --On superior
powers
Were we to press, inferior might on
ours:
Or in the full creation leave a void,
Where, one step broken, the great
scale's destroyed:
From Nature's chain whatever link
you strike,
Tenth, or ten thousandth, breaks the
chain alike.

*Vasta cadena dels éssers! Que
arrenca de Déu,
Natura etèria, humana, àngel, home.
Bèstia, ocell, peix, insecte, el que
cap ull pot veure,
El que cap lent pot assolir, de l'infinit
a Tu.
De Tu al no res. – Encalçariem
nosaltres
les potències superiors, com les
inferiors ens encalçarien a nosaltres
Altrament la Creació tindria un buit
Pel qual, trencat un graó, la gran
escala seria destruïda
De la cadena natural qualsevol baula
que trenqueu
La desena o la que fa deu mil, trenca
la cadena*